ANA HATLARIYLA TÜRK ŞAMANLIĞI

Prof. Dr. Fuzuli Bayat

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 648
KÜLTÜR SERİSİ: 307

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-571-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. BASIM: 2006
7. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

FUZULİ BAYAT: 1958 yılında Azerbaycan'da doğdu. 1984 yılında Azerbaycan Diller Universitesi Fransız-İngiliz Dili bölümünü üstün başarıyla ve yüksek lisans derecesi alarak bitirdi.

1990 yılında Özbekistan Bilimler Akademisi'nin Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nde doktora tezini savunarak "Doktor of Philosophie" unvanını aldı.

1990-1992 yılları arasında Azerbaycan Bilimler Akademisi'nin Edebiyat Enstitüsü'nde ilmi araştırmacı olarak çalıştı.

1993-1995 yıllarında Ortak Türk Edebiyatı bölüm başkanlığı görevini yaptı.

1993-1997 yıllarında baş ilmi işçi (doçent) unvanı ile çalıştı. 1997-1999 yılları arasında ise Dede Korkut Ansiklopedisi hazırlama kurulunda başkan yardımcılığı ve yazarlık görevlerini yaptı.

Yapmış olduğu çalışmalardan dolayı 1997 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin üyesi seçildi ve halen de Yazarlar Birliği'nin üyesidir.

1997 yılında üst aşama doktora tezini savunarak Filoloji İlimler Doktoru, "Doktor of Sciences" unvanını aldı.

2012 yılından Folklor Enstitüsünde Muasır Folklor bölümünün başkanıdır.

Bugüne kadar yurt içi ve yurt dışında 30'dan fazla kitabı yayımlanmıştır:

1. *Oğuz Epik Enenesi ve Oğuz Kağan Dastanı*. Bakı: Sabah Neşriyatı, 1993
2. *Ali Şir Nevai Hakkında Rivayetler.* Bakı: Yazıcı Neşriyatı, 1994
3. *Hoca Ahmet Yesevi ve Halk Sufizminin Bezi Problemleri*. Bakı: Ağrıdağ Neşriyatı, 1997
4. H. Koroğlu, Oğuz Kahramanlık Eposu. Bakı: Yurd, 1999 (Tercüme A. Emrahoğlu, P. Alioğlu, Ş. Ahmedova birlikte)
5. Korkut Ata. Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut. Ankara: Karam, 2003
6. Köroğlu. Şamandan Aşıka, Alptan Erene. Ankara: Akçağ, 2003
7. Türk Dili Tarihi. Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Dili. Ankara: Yol, 2003; 2. Basım, Çorum: KaraM, 2006
8. Türk Şaman Metinleri. Efsaneler ve Memoratlar. Ankara: Piramit, 2004; 2. Basım, Ankara: 3ok, 2005
9. Mitolojiye Giriş. Çorum: KaraM, 2005; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2007; 3. Basım, İstanbul: Ötüken, 2010; 4. Basım, İstanbul: Ötüken, 2013; 5. Basım, İstanbul: Ötüken, 2016
10. Ay Kültünün Dini-Mitolojik Sisteminde Türk Boy Adları Etimolojisi. Ankara: 3ok, 2005
11. Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul: Ötüken, 2006; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2009; 3. Basım, İstanbul: Ötüken, 2013; 4. Basım, İstanbul: Ötüken, 2015; 5. Basım, İstanbul: Ötüken, 2017
12. Oğuz Destan Dünyası. Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü. İstanbul: Ötüken, 2006; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2013
13. Türk Mitolojik Sistemi. Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi, Cilt: 1. İstanbul: Ötüken, 2007; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2011; 3. Basım, İstanbul: Ötüken, 2015
14. Türk Mitolojik Sistemi. Kutsal Dişi – Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler – İyeler ve Demonoloji, Cilt: 2. İstanbul: Ötüken, 2007; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2012; 3. Basım, İstanbul: Ötüken, 2016
15. Eski Türkçe Sözlük. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2008 (M.Esen Aliyeva ile birlikte)
16. Orta Türkçe Sözlük. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2008
17. Büyük Türk Bilgini ve Ansiklopedisti Kaşgarlı Mahmut. İstanbul: Ötüken, 2008; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2014
18. Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı (Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi). İstanbul: Ötüken, 2009; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2016

19. Türk Kültüründe Kadın Şaman. İstanbul: Ötüken, 2010; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2012; 3. Basım, İstanbul: Ötüken, 2015; 4. Basım, İstanbul: Ötüken, 2017
20. Folklor Hakkında Yazılar (Nezeri Meseleler). Bakı: Elm ve tahsil, 2010
21. Der Amadi ber Osturaşinasi (Ostureşinaseyi Torkan). (Mutercim Kazım Abbasi). Tebriz: Yaran, 1390 (2011)
22. Zahireddin Mehemmed Babur, Baburname. Bakı: Avrasiya Press, 2011
23. Türk Tekke (Tasavvuf) Edebiyatı. Bakı: Elm ve tahsil, 2011
24. "Koroğlu" Dastanının Menşeyi. Bakı: Elm ve tahsil, 2012 (Hatire Beşirli ile birlikte)
25. Folklor Dersleri. Bakı: Elm ve Tehsil, 2012
26. Övliya Menkabeleri veya Türk Dervişlerinin Kerametleri. Bakı: Elm ve tahsil, 2013
27. Azerbaycan Folkloru ve Yazılı Edebiyat. Bakı: Elm ve tahsil, 2013 (Hatire Beşirli ile birlikte)
28. Kerbela Folkloru. Muharremlik Rituallarından Şebih Meydan Tamaşalarına. Bakı: Elm ve Tehsil, 2014
29. Mitten Yazıya, Sözden Tarihe Dede Korkut Oğuznameleri. İstanbul: Ötüken, 2016
30. Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri. İstanbul: Ötüken, 2017; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2017
31. Şamandan Samazene Oyun ve Oyunçu. Bakı: Elm ve tahsil, 2017

Ve 170-den fazla makalesi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11
Giriş....13

BİRİNCİ KİTAP
ŞAMAN STATÜSÜNE GEÇİŞİN YAPISAL İŞLEVSEL TARAFLARI
VEYA ŞAMANLIĞIN İÇ YAPISI

•

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRK ŞAMANLIK SİSTEMİ

1. 1. Türk Kültürü Açısından Şamanlık....19
1. 2. Geçit Ritleri Bağlamında Şaman Fenomenolojisi 29

İKİNCİ BÖLÜM
ŞAMANLIK GÖREVİNDE ÇAĞRI KODU/31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜLTÜREL-ETNOGRAFİK AÇIDAN ŞAMAN HASTALIĞI (SINAMA)

3.1. Ruhî Hastalık Yaklaşımından Özgü Bir Hastalık Anlayışına Doğru....37
3. 2. Adayın Kenarlaştırılması ve Sınav Süreci 43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÖLÜP DİRİLME OLGUSU

4. 1. Ritüel Ölüm (Transformasyon) = Yeniden Oluşum (Topluma Dönüş) 46
4. 2. Adayın Ruhların Sütünü İçmesi ve Onlarla Cinsî İlişkiye Girmesi 49
4.3. Ritüel Parçalanma ve Yenilme Sürecinde Demircinin Rolü ve İşlevi....53
4. 4. Zihinsel Açılma 68
4. 5. Şamanın Kendini Göçürme Tekniği - Esrime 71

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK ŞAMANLIĞINDA VERGİNİN YAPISI

5. 1. Pasif ve Aktif Şamanlık Olgusu 74
5.2. Şamanlık Görevinden Kurtulma veya Şamanlık Yeteneğinin Geri Alınması 76

ALTINCI BÖLÜM

ŞAMANIN EĞİTİM SÜRESİ VE ŞAMAN AĞACI

6. 1. Esrime ve Gelenekler Düzeyinde Eğitim....78
6. 2. Eğitim Zamanı Şamanın Yemin Etmesi....90

YEDİNCİ BÖLÜM

ŞAMAN RUHUNUN GÖRÜNÜŞÜ VEYA HAYVAN ANA/93

SEKİZİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET DEĞİŞTİRME VEYA TRAVESTİZM/99

•

İKİNCİ KİTAP
TÜRK ŞAMANLIĞININ DIŞ ETKENLERİ

DOKUZUNCU BÖLÜM

TARİHÎ SÜREÇ İÇİNDE TÜRK ŞAMANLIĞI

9. 1. Şamanlığın Oluşum Tarihi Bağlamında Bazı İşlevsel Özellikleri....109
9. 2. Şamanlığın Kökeni Meselesi....114

ONUNCU BÖLÜM

DİKOTOMİK ŞAMAN DÜNYASI

10. 1. Şaman Adı Üzerine....124
10. 2. Yapısal-İşlevsel Açıdan Şaman Tipleri 127

ON BİRİNCİ BÖLÜM

REENKARNASYON BAĞLAMINDA RUH İNANCI

11. 1. Şamanlıkta Ruh İnancı ve Reenkarnasyon (Reincarnation) Meselesi 136
11. 2. Şamanın Koruyucu ve Yardımcı Ruhları....140

ON İKİNCİ BÖLÜM
ŞAMAN FOLKLORU

12. 1. Sözlü Kültür Bağlamında Şaman Dünya Görüşü ve Şaman Mitolojisi 144
12. 2. Şaman Efsaneleri ve Memoratları 154
12. 3. Sosyo-Kültürel Açıdan Şaman Kerametleri 155
12. 4. Şaman Bir Savaşçıdır 157
12. 5. Şamanın Dua-Alkışı 162

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞAMAN BİLİNCİNİN DIŞA VURMASI BAĞLAMINDA ŞAMAN SİMGELERİ

13. 1. Kısa Giriş 166
13. 2. Şaman Dünya Görüşü Açısından Kostüm 167
13. 2. 1. Yapısal Semantik Açıdan Şamanın Manyakı 167
13. 2. 2. Şamanın Kuşanmasını Tamamlayıcı Unsur Olarak Başlık ve Maske 176
13. 3. Kehanet Aracı - Ayna 183
13.4. Şamanın Esrime Tekniği, Semavi Eşi ve Bineği - Davul 186
13. 4. 1. İnanç Bağlamında Davul 186
13. 4. 2. Esrimenin Tamamlayıcı Teknik Unsuru Olarak Tokmak 203

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KAMLIĞIN SOSYO-KÜLTÜREL DOKUSU

14. 1. Kam, Kamlık ve Kam - Siparişçi İlişkisi 207
14. 2. Oyun Felsefesi Düzeyinde Kamlık 211
14. 3. Oyunda Ritim Felsefesi 215
14. 4. Kamlığın Sentagması 217

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
ŞAMANIN TEDAVİ SİSTEMİ

15. 1. Şaman Dünya Görüşü Açısından İnsanın Fizyolojik Özellikleri ve Enerji Kaynakları 233
15. 2. Teşhis Koymada Uygulanan Yöntemler 240
15. 3. Şamanın Uyguladığı Geleneksel Tedavi Metotları 244
15. 4. Astı 259

ON ALTINCI BÖLÜM

ŞAMAN DEFİNLERİNİN SOSYAL-ETNOGRAFİK BAĞLAMI/261

ON YEDİNCİ BÖLÜM

ŞAMANLIĞIN ETKİLEŞİMİ VE POST ŞAMANLIK

17. 1. Şamanlığın Diğer Dinî ve Felsefî-Pratik Sistemlere Etkisi 266
17. 2. Post Şamanlık Meselesi 270

Sonuç 277
Bibliyografya 279
Dizin 289

ÖNSÖZ

Papazlar Tanrı ile, Tanrı ise Şamanlarla konuşur.
(Amerika'daki bir mağarada anonim bir ressamın bir zamanlar almış olduğu kayıtlardan)

SON DÖNEMİN antropologları, etnologları, din tarihçileri, kültür tarihçileri, sosyologları vb. Şamanizm terimini çok geniş bir sahada kullanmakta, sihir, büyü, tabiplik vb. gibi ilkel kültür unsurlarını ve mistisizmi Şamanizm ve Şaman öğesi olarak öğrenmekte ve bununla da Şamanlık kavramına gereğinden fazla yük yüklemekte, kavramın dışına çıkmaktadırlar. Bütün bunların oluşmasına sebep, Şaman metinlerine ve Şaman ilahilerine yeterince dikkat edilmemesidir.

Şamanlığın genel bir çerçeve içinde değerlendirilmesinin başlıca sebeplerinden biri Şamanlığı ikinci elden öğrenmektir. Oysa mürekkep olduğu kadar da senkretik bir inanç olan, pratik yapılı bu sistemi popülist bir biçimde öğrenmek mümkün değildir. Şamanlık bütün ana hatlarıyla beraber coğrafî ve etnik yapılanma bağlamında özel bir olgu sergilemektedir. O hâlde doğru ve düzgün bilgiye ulaşmanın tek yolu, Şamanlığın iç yapısını ortaya koyabilecek Şaman metinlerine ve etnografik verilere birinci dereceden önem vermektir.

Yanlışı ve doğrusu, bilimselliği ve popülizmi ile var olan mevcut literatürden yola çıkarak Şamanlık olgusunu ayrı bir bilim dalı gibi değerlendirmek mümkündür. Nitekim Şaman ve Şamanlık hakkında yazılanlar belli bir disiplin izlemese de en azından bu olgunun varlığını ve tartışılabilirliğini ortaya koymuştur. Son dönemde Şamanlığı öğrenen merkezlerin Amerika'da, Avrupa'da, Altay'da ve Sibirya'da ortaya çıkması da Şamanlık öğesinin bir disiplin arayışında olduğunu onaylamaktadır.

Post Şamanizmin oluştuğu son yıllarda Şamanlıkla ilgili Batılı bilim adamlarının yazmış olduğu kitaplar Türkçe'ye tercüme edilerek yayınlanmakta, Şamanlık hakkında yeni yeni bulguları ortaya çıkarmaktadır. Ancak, bilindiği gibi genelleme yapmayı tercih eden Batı dünyası, evrensel bir Şaman kültürü oluşturmak izlenimi vermektedir. Oysa toplayıcı-avcı Altaylı Türk boylarından tutun da, bozkırda büyük cihan devleti kuran Türk kavimlerine kadar nufuz etmiş Şamanlık, belirlenmemiş ve başlıca özellikleri, dinî-ritüel tarafları, iç yapısı, fonksiyonu, düşünce sistemi ve felsefî boyutu ortaya çıkarılmamıştır.

Her ne kadar okurlara aşılanmağa çalışılsa da, salt Şamanlık yoktur. Her ne kadar kaynağını ezoterik bilgilerden almış olsa da Şamanlık, coğrafî şartlarla, etnik yapılanmayla yeni bir özellik sergilemiş, tarihî süreç içinde farklı bir boyut kazanmıştır. Salt Şamanlıktan yazan ve Türkçe'ye aktarılarak çok satılan Batılı bilim adamlarının eserlerindeki en büyük yanlış, bu kavrama gereğinden fazla anlam yüklemeleri ve etnik özelliği hiçe indirmeleridir. Salt Şamanlık, bugün moda hâline gelmiş, eskiye dönüş özlemi ile çırpınan, Batılı bilim adamı yazmışsa iyidir, bilimseldir, gerçektir mantığı ile düşünen Türk okuru için geçici de olsa cazip görünebilir. Ancak, gerçeği arayanlar bu eserlerin büyük bir kısmının (M. Eliade, M. Harner vb. dışında) popülizmden öteye geçmediğini göreceklerdir ve kendi kültürleri ile çok az alakası olduğunun farkına varacaklardır.

Bu bakımdan Şamanlık, ne basite indirgenmiş şekliyle sihir, büyü, ne tedavi aracı, ne de dindir. Çünkü sihirle, büyü ile uğraşan büyücü, sihirbaz var; geleneksel metotlarla tedavi eden ve bunu bir sistem hâline getiren Batı dünyasının "medecin-man" dediği otacılar var; kült ve âyinleri yöneten kâhinler, papazlar, mollalar var. Şaman bunların hiçbirinin görevini tam şekilde üstlenmiş değildir. Şaman, insanları doğa ile barışık hâlde yaşamağa çağıran, canlı ve ruhu olan doğayı tahrip etmeyi önleyen, zarar-dideleri iyileştiren (tıpkı otacı gibi), ruhların ağzı ile konuşan (tıpkı büyücü gibi), ritüelleri yöneten (tıpkı din görevlisi gibi) kişidir; kimseye benzemez, kimse de ona benzemez.

Hatta bir coğrafî bölgede ortaya çıkan Şamanlıkta da farklılıklar mevcuttur. Nitekim Sibirya ve Uzak Doğu Şamanlığı bütün benzer yönleriyle birlikte esaslı farklılık arz etmektedir. O hâlde Türklerle hiçbir temasları olmayan Amerika, Avustralya veya Afrika Şamanlığının verilerine dayanarak yazılmış bilimsel kitaplardan yararlanılarak Türk Şamanlığını konu almanın ne kadar gayri-ciddi ve gayri-ilmî olduğu açıktır. Bugün bile uygulanan Hıristiyanlık, Avrupa'da ve Afrika'da, Batıda ve Doğuda ne kadar farklılık gösteriyorsa Türk Şamanlığı da yakın komşularının Şamanlığından bir o kadar farklılık gösterir.

Bu kitapla amaçlanan hedef son dönemlerde sayıları hızla çoğalan Şamanlıkla ilgili çoğu bilinçsiz ve bilgisiz yazıların kısmen de olsa önünü kesmek, Türk Şamanlığı hakkında birinci dereceden kaynaklardan yararlanarak bilgi vermektir. O halde Şamanlık ne son derece mürekkep bir olgudur, ne de sadece tedavi sistemidir. Bu olgunun anlaşılmasının tek yolu bilimselliktir ve bu bilimsellik Şamanların kendileri hakkında vermiş oldukları bilgilerden geçer. Ancak bütün gizli öğreti üyeleri gibi Şamanlar da gizli bilgileri kolayca açıklamazlar. Bütün gizli öğretiler gibi Şaman öğretisi de simgelerde, sembollerde saklı olduğundan hiçbir bilim adamının Şamanı ve Şaman dünyasını tam anlaması da mümkün değildir.

Özetlemek gerekirse, bu kitap 1) Şamanlar hakkında söylenen efsane, memoratlardan ve Şamanların söyledikleri dua-alkışlardan, 2) Şamanlık hakkında yazılan binlerce ilmî kitap ve makalelerden yola çıkılarak yazıldı. Tarihî süreç, icra ortamı, sosyal yapı ve antropolojik olgu bir arada yürütüldü. Şamanlığın felsefî-ontolojik ve sosyal epistemoloji temelleri ortaya konulmağa çalışıldı.

GİRİŞ

ŞAMANLIK hem genel hem de ayrı ayrı yönleriyle araştırma ve incelemeye tâbi tutulmuştur. Şamanlıkla ilgili bu kadar çok kaynağı irdelemek neredeyse imkânsızdır. Budun bilimcilerin (etnologue), insan bilimcilerin (antropologue), halk bilimcilerin (etnographe), filozofların, doktorların, psikologların, halk edebiyatı uzmanlarının, güzel sanatçıların araştırma objesi olan Şamanlık, daha çok Şaman dışı verilere, yani Şamanlık hakkında yazılanlara ve Şamanın aksesuarlarına dayanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Son dönemlerde din tarihçileri de bu araştırma serüvenine katılmışlar.

Her ne kadar malzeme, makale ve kitap bazında araştırılmış olsa da Türk Şamanlığı sistemli bir incelemeye ve Şamanlığın esas öğelerinin ortaya çıkarılmasına yönelik bir şekilde incelenmemiştir.

Bu eserde Türk Şamanlığı bir bütün olarak ele alınacak, Şamanın iç dünyası, tekniği, folkloru incelenecek, bütün benzer yönleriyle beraber Türk Şamanlığının orijinalliği belirtilecektir.

A. İnan'ın Doğu Türkçesini ve Rusçayı iyi bilmesi sonunda kaynaklardan iyi bir şekilde yararlanarak yazmış olduğu kitap en azından o dönem için oldukça kıymetli olmasına rağmen bugünkü Batı bilim adamlarının eserleri yanında teorik bağlamda yetersiz görünür. A. İnan'ın ulaşabildiği kısıtlı kaynaklar ne yazık ki sonraki araştırmalarda ileriye götürülmemiştir. Sonraki kuşak Türkiyeli bilim adamları, Rusça bilmedikleri için ilk kaynağa değil, A. İnan'a atıfta bulunmuşlardır ki bu da araştırmayı ileriye değil, geriye götürmüştür.

A. İnan'ın *Tarihte ve Bugün Şamanizm* adlı kitabında Şamanizm (gerçi bu terim de pek doğru kabul edilemez. Kullanılabilecek en doğru terim Şamanlık olmalıdır.) değil, Şaman söyleme ve dualarında yer alan mitoloji, Şaman inançları, Şamanlık çevresindeki inamlar ve Şaman aksesuarları araştırılmıştır. Şaman statüsü, Şaman seçilmede başlıca kültürel ve dinî etmenler, Şamanın gizli bilimi, esrime tekniği, pratik uygulamalar, düşünce tarzı, Şamanlığın etkileşimi, tedavi yöntemi ve Şamanlığın felsefesi araştırma kapsamının dışında kalmıştır. Şamanlığın karakteristik özelliği, Türk Şamanist görüşlerinin şekillenmesinde daha eski inançların rolü gibi meseleler de dokunulmamış hususlar olarak kalmıştır. Kısacası ne A. İnan'ın eserinde, ne de diğer bilim adamlarının eserlerinde Türk Şamanlığı sistemli şekilde ele alınmıştır. O hâlde Türk Şamanlığı bir problem olarak kalmaya devam etmiştir.

Burada S. Buluç'un Şamanlıkla alakalı iki kıymetli makalesini hususî olarak kaydetmek gerekir. Buluç, Şaman ve Şamanizm adlı makalelerinde ister Batı isterse de Rus araştırmacılarının eserlerinden yararlanarak bu konuyu genel bir şekilde ortaya koyabilmiştir.[1] S. Buluç'un bu konuyla ilgili iki makalesi teorik boşluğu doldurmağa yönelmiş olsa da Şamanlığın iç yapısını en azından ana hatlarıyla konu almadığı için eksik kalmıştır. Yüce Atatürk'ün isteği üzerine Y. Z. Yörükân'ın 1932'de tamamladığı *Türk Dinleri ve Mezhepleri Tarihi* adlı iki ciltlik yayımlanmamış eserinin birinci cildinin baş kısmında Şamanlık hakkında verdiği geniş bilgi,[2] din sosyolojisi açısından kıymetli bir değerlendirme olmakla beraber kaynakların kısıtlılığı ve Şamanlık sisteminin bir çok taraflarının yanlış yorumlanması ile karakterize edilmektedir. Türk Şamanlığının fenomenoloji varlığını ortaya koymaktan uzak olan diğer makale ve bildirilerden söz açmağa değmez.

Fenomenal bir hadise olan Türk Şamanlığını çağdaş ilmin sunmuş olduğu yeni yöntem ve metodolojik yaklaşımlar seviyesinde incelemek en vacip meselelerden biridir. Vacip olan meselelerden biri de Türk Şamanlığının tek ve öz kaynağı olan Şaman efsaneleri ve Şaman dualarına değinmeden geçmenin imkânsız olmasıdır. O hâlde Şaman fenomenolojisi olarak betimlediğimiz Şaman dünya görüşü, Şamanlık öğesi, dinî-inanç sistemi vs. gibi öğeler yalnız Şaman ritüellerinde, Şaman mitolojisinde değil, aynı zamanda Şaman folkloru deyebileceğimiz efsane, memorat ve şiirli dualarda varlığını korumuştur. Bu iki vazgeçilmez kaynaktan yararlanmakla Türk Şamanlığını genel olarak iki ana öğede inceleyebiliriz:

1- Şamanlığın özünü oluşturan ve Şamanlığın iç tarafı denilebilecek çağrı, Şaman hastalığı, Şamanın parçalanıp yenilmesi, zihinsel açılma, esrime, eğitim, Şamanın ezoterik bilgisi tek kelimeyle Şaman statüsüyle donatılma sürecini gerçekleştiren olgu ve tasarımlar veya Şaman dünyasının felsefesi.
2- Şamanlığın dış tarafı denilebilecek Şaman sembolleri: kostüm, davul, tokmak, kamlık, dualar, efsaneler vs. veya ezoterik bilginin simgelere yansıması, Şamanlığın ortaya çıkışı, Şaman tipleri vs.

---

[1] Buluç S., "Altay Türklerine Göre Dünyanın Yaratılışı ve Sonu", *Ülkü,* XVII, sayı 102, Ankara, 1941; Buluç S., "Şamanizm", *Türk Amacı*, I, sayı 1-6, II, sayı 8, İstanbul, 1942, 1943; Buluç S., "Şamanizmin menşei ve inkişafı hakkında", *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, II, sayı 3-4, İstanbul, 1948

[2] Yörükân Y. Z., *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri, Şamanizm,* Ankara, 2005

Türk Şamanlığının iç yapısı veya iç biçimlenmesi Şamanlığın millî özelliğinin başlıca göstergesi rolündedir. Esrime, davul, tokmak, giysi vs. daha çok evrensellik sergilemektedir. Bu bölümlerden her birinin ayrı ayrı araştırılması ve incelenmesi Türk Şamanlığı hakkında dolgun bilgi vermez. Birbiriyle bağlantılı olan bu öğeleri bir bütün hâlinde incelemek Türk Şamanlığının ne olduğu hakkında tam bilgi verebilecektir. Şamanlığın ortaya çıkması, Şaman kamlığının icra ortamı da Şaman fenomenolojisini tamamlayacak olgulardır. Bu sebeple de kitap iki ana kısım içine alınmış on yedi bölümden oluşmaktadır.

BİRİNCİ KİTAP

ŞAMAN STATÜSÜNE GEÇİŞİN YAPISAL İŞLEVSEL TARAFLARI VEYA ŞAMANLIĞIN İÇ YAPISI

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRK ŞAMANLIK SİSTEMİ

1. 1. Türk Kültürü Açısından Şamanlık

İslam'dan önceki ideolojik ve sosyo-kültürel alanın idare edici ve yönlendirici fonksiyonunu üstlenen Şamanlık,[1] felsefî pratik bir akım olup Türk kültürünün bütün yönlerini kapsamaktaydı. Türklerin zamanla kabul ettikleri dinler de (Manihaizm, Budizm, Hıristiyanlık, Musevîlik, İslam) Şaman öğelerini Türk şuurundan ve Türk kültüründen silip atamamıştır.[2] Şamanlık, yeni kültür çevresine ayak uydurarak yaşamını şöyle veya böyle bir şekilde sürdürebilmiştir. Takip ve yasaklar[3] Şaman unsurlarını gizli şekilde yeni dinlerin alt yapısına itmiştir ki, bugün bunlar Türk geleneksel inancını oluşturmakta ve dinî literatürlerde bâtıl inanç adıyla bilinmektedir.

Bütün yönleri ile Şamanlık, eski Türklerin yalnız inanç sistemini değil, aynı zamanda felsefesini de oluşturur. Ancak inanç sistemimizi bütünüyle Şamanlık adına bağlamak da doğru değildir. Şamanlık olsa olsa inançları ken-

---

1 İlmî literatürde Şamanizm terimi de kullanılmaktadır. Şamanlıkla Şamanizm arasında içerik açısından farklılık olmasa da terim bakımından Şamanlık deyimi daha uygun sayılabilir.

2 Şamanlıkla bağlı bir takım öğeler: Şaman olma, Şamanın işlevleri, ölüp dirilme, Şaman definleri vs. masallarda, destanlarda ve halk edebiyatının diğer türlerinde transformasyon edilerek korunmuştur. İslam'dan sonra halk sufizminin oluşmasında (nasip almaktan, çile çıkarmaktan, erkâna alınmaktan, dara durmaktan, dardan indirilmekten, eren kültünden tutun Türk tasavvufunun hemen hemen bütün katmanlarında Şaman dünya görüşü görülmektedir. Bu konu ile ilgili bak: Bayat F., *Hoca Ahmet Yesevi ve Halk Sufizminin Bazı Problemleri*, Bakü, 1997; Bayat F. "Anadolu Halk Sufizminin Oluşmasında Şamanlığın Rolü", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, 23-28 Ekim 2000, Ürgüp/Nevşehir, Ankara, 2001; Bayat F. "Türk Kültüründe Eren=İren Sentezi", *Yol* 10, Mart-Nisan 2001.

3 Hıristiyan misyonerler 18-19. yy. Türk Şamanlarını Rus yöneticilerine tutuklatır, bazen de idam ettirirlerdi. İslam da uzun zaman göçebe toplumun yaşattığı eski inançları bidat adı altında dışlamış, yönetim bu insanları her zaman hor görmüştür. Ancak buna rağmen özellikle Altay-Sayan Türkleri, Sibirya Türkleri, Moğol-Buryatlar, Tunguzlar vb. halklar her zaman Şamanlara saygı göstermiş, onları yapma dinlerin kâhinlerinden üstün bilmişlerdir. Mesela sıradan bir Moğol, Şamanlıkla Lama dininin farkını şöyle özetlemiştir: Şamanlar bize hayat nesnelerinden anlattıkları hâlde lamalar bize yalnız ölümü çağrıştıran şeyleri telkin edirler. (Roux J. P., *La Mort Chez les Peuples Altaiques Anciens et Medievaux*, Paris, 1963, s. 22).

di felsefî ve pratik sistemine uygun bir biçimde şekillendirmiştir. Eski Türk felsefesi de Şamanların ezoterik bilgileri temelinde biçimlendirilmiştir. Ancak Z. Gökalp'ın bu felsefeyi garip bir şekilde değerlendirmesini de ne yazık ki kabul etmek mümkün değildir:

> *"Eski dinlerde 'sihir' muhterem olduğu için, o zamanın toyonizmi 'Akliye felsefesini', Şamanizmi de 'Şeriyye felsefesini' vücuda getirmişti. Eski Türklerde iki felsefî sistem vardı ve bunların biri 'din'den, diğeri 'sihir'den doğmuştu."*[4]

Şaman dünya görüşünün en karakteristik özelliklerinden biri tabiatla cemiyetin birbirinden ayrılmaması, bir bütünlük oluşturmasıdır. Bu nedenledir ki Şamanlığı bütünüyle "doğa dini" diye adlandırmak mümkündür. Şamanlığın felsefesi de doğa hadiselerine ve doğa üstü varlıklara bağlanmaktadır. Şaman felsefesine göre evrenle dünyamız, makro-kozmosla mikro-kozmos arasında ebedî, ezelî bir denge vardır. Bu dengenin bozulması felakete neden olur. Bütün gizli bilimlerle, deneyimlerle donatılmış Şamanın başlıca görevi bu dengeyi ve düzeni korumaktır. Bu özellik, adayı, Şamanlık görevine çağıran ruhların gönderdiği Şaman hastalığında, vücudun doğranması ile gerçekleşen ritüel ölümde, akrabaların ölmesi ile azapların bağışlanması düşüncesinde, Şamanın kutsal ağacında, Şamanın hâmisi olan hayvan anada, Şaman ruhunun yeniden doğması ve Şaman ağacında terbiye edilmesinde gösterir. Şaman bir fert gibi doğa ile cemiyet, maddiyat ile maneviyat, reel âlemle öteki dünya, toplumla ruhlar arasında bir medyatördür. O, kozmik bilgileri yaşatan ve bunu insanlara ileten kişidir. O, bakan değil, gören kişidir.

Şaman, yalnızlığın gücünün büyük olduğunu anlamış, bu nedenle de toplumdan uzaklaşmıştır. Şaman efsanelerinden anlaşıldığı üzere, Şamanlar genellikle toplumun sık yaşadığı yerlerde değil, toplumdan dışarıda, tenha yerlerde yaşamayı denemiş kişilerdir.[5] Şaman, toplumun içinde olsa da yalnızdır. Kamlık zamanı kendini öteki dünya varlıklarından biri olarak gören ve öteki dünyayı kendi dünyasına taşıyan Şaman, yine de yalnızdır.

Şaman, öteki dünya olarak betimlenen ruhların veya gözle görülmeyen varlıkların dilini bilen, dolayısıyla iletişim sağlamak için tercümanlık yapan ve bin yıllarca biriken ve zamanla unutulmağa yüz tutan kozmik hafızada saklı olan gizli bilgileri topluma üstü kapalı simgelerle götüren Şamanlık sisteminin bir temsilcisidir. O hâlde Şaman:

---

[4] Gökalp Z., *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, 1976, s. 121.

[5] Bu sufizmde zahitlik merhâlesiyle hemen hemen aynıdır.

1) Öteki dünyanın bu dünyadaki temsilcisi, unutulan gizli bilgilerin kaynağıdır,

2) Kutsal bilgileri veya karşılıklı istekleri (ruhların insanlardan, insanların da ruhlardan istediklerini) ileten arabulucudur.

Demek ki, Şamanın esas fonksiyonu **görmek→ anlamak → iletmektir**. Bu üçlü fonksiyonu gerçekleştiren Şaman, toplumun özel statüye sahip bireyidir. Ayrıca Şaman yalnız toplumun fizikî sağlığından değil, aynı zamanda manevî dünyasından da mesuldür.

Türklerin, Şamanlıkla ilgili bir takım inançlarının temelinde Şaman olma öğesinin durduğu bilinmektedir. İlk önce Şamanın bütün yönleri ile toplumun diğer üyelerinden farklı bir kişiliğe sahip olduğu söylenmelidir. Bu farklılığın temelinde Şaman statüsü olarak adlandırdığımız geçit riti gelmektedir. Sıradan bir insan olmaktan çıkan ve yeni bir statü kazanan Şaman, toplumun inanç ve görüntüler dünyasını düzenleyen, öteki âlemle yaşanan dünya arasında aracı olan ve bütün bunları kendine özgü bir metotla kitleye iletendir. Şamanın bütün diğer görevleri ile beraber esas misyonu, toplumu gizli bilgilerle tanıştırmak ve makro-kozmosla mikro-kozmos arasındaki dengeyi korumaktır. Bunun yanı sıra Şamanın diğer işlevleri de vardır:

1- Hastaları iyileştirmek,

2- Ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek,

3- Kısırlığı tedavi etmek,

4- Avın bol olmasını sağlamak,

5- Fal bakarak gelecekten haber vermek,

6- Evi kötü ruhlardan temizlemek,

7- Kurban sunmak (Kurban ritlerinin en önemlisi Bay Ülgen'e ve Erlik Han'a sunulan kurbanlardır.) gibi bazı dinsel törenleri icra etmek.

8- Mevsim ritüellerini (mesela **ısıah** ritüeli, son bahar ritüeli vs.) düzenlemek,

9- Sığırlara ve atlara zarar veren ruhları kovmak

10- Kayıp şeylerden haber vermek vs.

Bununla beraber zamanla Şamanlar, bazı kült karakterli merasimlerin de yöneticisi olmuşlar. Mesela ev yapma, suvarma kanallarını arındırma merasimi vs. gibi işlevler Şamanın kamlığından sonra gerçekleştirilmiştir. Ancak Şamanın işlevlerine dahil olmayan bazı inanç ve merasimler de vardır. Gök Tanrı'ya ve atalar ruhuna sunulan kurban törenleri Şamanın yer almadığı dinsel uygulamalar içindedir.

Şamanlık, bazı Asya, Afrika ve Amerika topluluklarında ilkel din veya dinî-sihrî uygulama olarak görülür. Bazı toplumlarda Şamanlık dinî sistemlerin yanında sihirsel veya büyüsel ihtiyaçları gideren pratik bir eylem olarak varlığını sürdürür. Bu durumda Şamanlık hakkında mevcut olan literatürde iki fikirle karşılaşırız. Şamanlık problemi üzerinde çalışan bilim adamlarının büyük çoğunluğu, aynı zamanda eski Sovyet âlimleri (Mikaylovskiy, Haruzin, Potapov, Alekseev vb.) de Şamanlığı Türklerin orijinal dini kabul ederler.

Dünya milletlerinin birkaç dinî sistemden, mesela Animizm, Fetişizm, Totemizm vs. geçerek monoteizme geldiği fikri dinler tarihinden anlaşılmaktadır. Etnograf ve din tarihçileri, halk edebiyatçıları ve sosyologlar, Türklerin de politeist bir merhaleden geçerek bugünkü duruma ulaştığını düşünmek sûretiyle Türk kültürünün karakteristik özelliğini inkâr etmişlerdir. Bu bilim adamları Şamanlığı şu özellikler doğrultusunda bir din kabul etmektedirler:

1- Şaman dünya görüşünün olması,
2- Şamanlıkta kozmogonik tasavvurların mevcutluğu,
3- Şamanlara özgü merasim ve âyinlerin olması,
4- Şaman folklorunun mevcutluğu,
5- Toplumda Şamanın özel statüsünün olması vs.

Şunu özellikle kaydedelim ki bu hususiyetler aynı zamanda Şamanlığın din olmadığını da ispatlayacak niteliktedir.

Sibirya'nın değişik inanç sisteminde Şamanlık adı ile bilinen uygulama özel bir yer tutmaktadır. Şamanlık Türk boylarının mitolojik inançları bağlamında bir yapılanma geçirmiş ve eski ergenliğe geçiş ritlerini kendi kuralları doğrultusunda adapte etmiştir. O hâlde Şamanlığı, inançları birleştiren ve sentez eden akılcı bir yaklaşım olarak değerlendirmek mantıklı olur.

Şamanlığı, din değil de Kuzey Asya topluluklarının dinî duygularını içeren ve öteki âlem varlıklarına hükmeden bir tür kült olarak görenler de vardır. (Mesela V. Jochelson, V. Bogoras vb.) Bu ikinci grup bilim adamlarının bazıları da (M. Eliade, J. P. Roux, H. Tanyu, O. Turan, İ. Kafesoğlu, S. Buluç vb.), özellikle M. Eliade, Şamanın bütün merasimleri vecd anında geçirdiğini göz önünde bulundurarak, Şamanizmi esrime tekniği olarak adlandırırlar.

Tarihî süreç açısından bakıldığında Şamanlığın animizm ve animistik görüşlerden önceki tasarımları içeren bir yapı sergilediği bilim adamlarınca kaydedilmiştir. Özellikle E. Tylor'un animizm konusundaki teorisi, görünen bütün varlıkların ruhu olması inancı bağlamında Şamanlığa daha yatkın gibi görünmüştür. Tylor'a göre, ruh kavramı rüyalar yolu ile ortaya çıkmış, insanın

vücudundan bağımsız olan başka bir ruhunun da var olduğu anlaşılmıştır.[6] O hâlde Şamanlık, din fenomenolojisinin ortaya çıkmasında önemli etken rolünü üstlenmiş bir pratik uygulamaya dayalı eski bilgilerin kendine özgü yorum şeklidir.

Şamanın işlevlerinin geniş olması ve bir kısmının dinî içerikli olmasından dolayıdır ki Şamanlığı eski Türklerin dini olarak düşünmüşlerdir. Burada Şamanın dünya görüşü, Şamanın kozmogonik tasavvurları, özel merasimler, Şaman simgeleri, Şaman folkloru, Şamanın toplumdaki statüsü vs. Şamanlığı bir din olarak değerlendirmeye yardımcı olmuştur. Şamanlık, dinle ilgilidir, ancak din değildir; o hekimlikle ilgilidir, ancak hekimlik de değildir; Şamanlık güzel sanatlarla, folklorla ilgilidir, ancak bütün noktalarda onlarla aynıyet oluşturmaz. Ayrı ayrı kültür ürünleri ile yakınlık ve benzerlik oluşturan Şamanlık, kültürün özel bir birikimi niteliğinde olup, yeni bir olgudur ki, ne dinle, ne folklorla, ne de tıpla bağdaşmaktadır.[7] Ayrıca Şaman, bütün dinî merasimlerin ve dinî yaşamın tek icracısı ve yönlendiricisi de değildir.

Şaman, kendine has bir icraata ve bu icraatı gerçekleştirmek için özel tekniklere sahip (trans hâlleri, oyunculuk, illuziyon vs.) olan ve belli merasimleri yapan, genellikle kötü ruhlar diye nitelendirilen varlıklara hükmedebilen aracıdır. O, insan psikolojisini iyi bilen, korku ve inamın, saygı ve sevincin kaynağı üzerinde uzman serbestliğiyle davranan bir kişiliğe sahiptir. Din adamlarından (kâhin, rahip, keşiş, molla, lama) farklı olarak Şamanlar, esrime (extase) tekniğinden istifade ederek ruhlarla samimi bir ilişkiye girerler. Bazı konulara bakılırsa Şamanların, ruhlarla daha çok pazarlık yaptığı söylenebilir.

R. Wolsh, Şamanları ona benzer diğer insanlardan farklı tutarak şunları yazmıştır: Din adamları da ritüel yaparlar. Otacılar tedavi ederler, ancak onlar çok az hâlde kendilerinden geçebilmektedirler. Medyumlar kendilerini başka bir âleme göçürebilmektedirler, ancak onlar genellikle kozmik seyahat yapmazlar. Tibet Budistleri esrime hâlinde seyahat edebilseler de bu onların başlıca amacı değildir. Ruhî hastalar da şuurlarının durumunu değiştirebildikleri gibi ruhlarla da karşılaşabilirler, ancak bu istenilmeyen bir kurban durumunda gerçekleşir.[8] Bu nedenledir ki aynı yazar, Şamanı kozmik seyyah olarak tanımlamış ve Şamanizmde olduğu kadar hiçbir yerde kozmik seyahatin bu kadar önemli rol oynayamadığını vurgulamıştır.[9]

Günümüzde Şamanlığın bir din olmadığı, ancak dinsel ve toplumsal işlevleri olan pratik bir inanca dayalı, toplumsal talebe cevap veren ve dinî öğretisi

---

6 Bkz. Taylor E., *Pervobitnaya Kultura*, Moskova, 1989.

7 Revunenkova E. V., *Narodı Malayzi i Zapadnoy İndonezi*, Moskova, 1980, s. 243.

8 Wolsh R., *Duh Şamanizma*, Moskova, 1996, s. 21-22.

9 Wolsh R., *age.*, s. 143-154.

olmayan bir esrime sistemi olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda Şamanlar bireysel faaliyet gösterdikleri için, kâhinler gibi dinî kültleri gerçekleştiren ve yöneten bir sınıf oluşturmazlar.

Belli olan şudur ki Şamanlık, eski Türklerin dini olan Gök Tanrı inancından çok şeyi benimsemiş, âdeta bu dinin dış yönünü belirleyen pratik icraat hâline gelmiştir. Ancak R. Wolsh'un da yazdığı gibi, Şamanlığı belirleyen üç alâmet vardır:

1- Şamanlar kendi istekleri doğrultusunda başka bir şuur durumuna geçebilirler.

2- Bu durumda onlar kendilerini başka bir âleme seyahat eder gibi hissederler.

3- Bu seyahatten onlar bilgi ve güç almakla beraber, aynı zamanda kendi soydaşlarına yardım etmek için de yararlanırlar.[10]

Şamanlık, din olmadığı için kapalı bir sisteme de tâbi tutulamaz. O, toplumsal dünya görüşünün bütün katmanlarına yayılmış ve serpilmiş bir olguya sahiptir. Şamanlık, daha çok bir yaşam tarzı, doğayı algılama biçimi olduğu içindir ki Türklerin Şamanist dünya görüşünde insan doğadan üstün bir yaratık olarak betimlenmez. İnsanlar da başka canlılar gibi, hatta daha çok, doğada mevcut olan ve görünmez âlemi kapsayan ruhların iradesine bağlıdırlar. Bu durumda Şamanın faaliyet alanına dahil olan öğeleri, V. Basilov'un[11] tespitini göz önünde bulundurarak, şu şekilde sıralayabiliriz:

a- Şaman, bütün işlevlerini yardımcı ruhların aracılığı ile yerine getirmektedir.

b- Kâhinlerden ve başka din hâdimlerinden farklı olarak Şaman, ruhların seçtiği ve yeniden oluşturduğu kişiliğe sahiptir.

c- Şaman, yardımcı ruhlarının aracılığıyla evrende (gökte, yeraltında) seyahat edebilir ki buna Şamanın kozmik seyahati denilir.

d- Şaman, ruhlarla esrime hâlinde (extase) iletişim kurabilir ve bu iletişim Şamanın isteği ile gerçekleşir.

İslamîyet'ten önceki kültürün temel taşlarını oluşturan Şamanlık bir sistem gibi Türklerde, özellikle Altay-Sayan ve Sibirya Türklerinde yaygın olmuş ve daha çok gelişmiştir. Özellikle Sibirya olarak betimlenen bölgede Türk Şamanlığı ile beraber diğer Şamanlık olguları da mevcut olmuş ve zamanla bu sistemler arasında güçlü bir etkileşim yaşanmış, dominant unsurlar millîliğini koruyabilse de bir çok elementler müşterek bir yapı sergilemiştir.

---

[10] Wolsh R., *age.*, s. 20.

[11] Basilov V. N., "Çto Takoe Şamanstvo?", *Etnografiçeskoe Obozrenie*, No:5, 1997, s. 11-12.

Yaygın olan halk inancına göre Şamanlar görevi
a) Ecdat Şamandan,
b) Yer-Su ruhlarından,
c) Gök ruhlarından,
d) Kötü ruh olan albıslardan (abaasılardan) ve azalardan alabilirler.

Bütün benzer tarafları ile birlikte az da olsa Altay-Sayan ve Yakut Şamanlık öğesi arasında farklılık görülür. Nitekim Altaylı kavimlerden Şorlarda, Kumandinlerde Şamanları, Ülgen tayin eder ki insanları Erlik'in şerinden korusun. Bu kavimlerde Şamanlık, hem ata hem de ana hattı ile çocuğa geçer. Yakut Şaman kaynaklarına göre Şamanlık, baba hattı ile babadan oğla veya dededen toruna geçer. Baba hattı ile geçen nesne ölen Şamanın Emeget'inin, Şaman olacak adaya geçmesidir.[12] Ancak G. Ksenofontov'un derlediği memoratlardan Şamanlığın ana hattı ile geçtiğini de görüyoruz.[13] Demek ki, Şaman görevinin kalıtsallığı bağlamında Altay-Sayan ve Yakut Şaman geleneği arasında fark yoktur. Türk Şamanlığının Moğol Şamanları ile de çok benzer olan giyim kuşamları dikkat çeker. Ayrıca Türk Şamanları Kuzey Amerika Kızılderililerinin Şamanlarına da benzemektedir. Aşağıda verilen üç resimden bunu açıkça görmek mümkündür:

Türk Şamanlığının canlı olduğu bölgelerin etnografik verilerine dayanarak Şaman seçilmenin genel hatlarıyla üç yolla gerçekleştiğini söylemek mümkündür:

1- Soyla geçen Şamanlık görevi. Baba hattı ile olduğu gibi ana hattı ile de geçebilir. Bu durumda aileden birinin veya bir kaçının Şaman olması ve ecdat Şamanın kendi soyundan birini Şamanlık görevi için seçmesi söz konusudur.

2- Ecdadı Şaman olmayan birinin ruhlar tarafından Şamanlık görevine seçilmesi.

3- İnsanın kendisinin Şamanlık yolunu seçmesi ve Şaman sırlarını öğrenmek için uzun bir mesafe kat etmesi.

Doğal olarak Türk kültüründe soyla geçen ve ecdat Şaman ruhunun göreve çağırdığı Şamanlık öğesi daha çok kabul görmüş ve Şaman folklorunda özel bir yer oluşturmuştur. Diğer taraftan Şamanist düşünceye göre soylu Şamanlar, en güçlü Şamanlar olarak bilinmektedir. Bu durum Sibirya halkla-

---

[12] Bkz. Seroşevskiy V. L., *Yakutı. Opıt Etnografiçeskogo İsledovaniya*, T. I, St. Petersburg, 1896, s. 625; Hudyakov İ. A., *Kratkoe Opisanie Verhoyanskogo Okruga*, Leningrad, 1969, s. 308; Gurviç İ. S., *Kultura Severnıh Yakutov-Olenevodov*. K Voprosu o Pozdnih Etapah Formirovaniya Yakutskogo Naroda, Moskova, 1977, s. 216.

[13] Ksenofontov G. V., *Legendı i Raskazı o Şamanah u Yakutov, Buryat i Tunguzov,* İrkutsk, 1928, s. 18-19.

Resim 1. 20. yüzyılın başlarında Soyot Şamanının fotoğrafı.
Başlığındaki kuş tüyleri, Kuzey Amerika Kızılderilileri Şamanını anımsatıyor. (Hoppal'ın Kitabından)

rının Şamanlığında da benzeri şekildedir. Nitekim A. Smolyak'ın da yazdığı gibi[14] Nanay ve Ulçi Şamanlarında da Şamanlık, dededen, nineden, dayıdan, haladan, çok az hâlde ise babadan veya anadan geçmektedir. Diğer Şaman kültürlerinde farklı durumlar söz konusu olabilir. Ancak Türk Şamanlığı söz konusu olduğundan, her üç Şaman olma yolu bir noktada birleşir: Şaman olmak için ruhî depresyonlarla, krizlerle, nöbetlerle izlenen hastalık Şaman olmanın genel kodudur.

Şaman, anadan doğma şairdir, bestecidir, şarkıcıdır, müzisyendir, dansözdür, oyuncudur. Olağanüstü tasavvur gücü ile hastaya şiirsel dilin kudretiyle tesir etmeye çalışan insandır, çünkü ruhlar, güzel sözleri severler. Harmoni, ritmik kelimeler, Şamanın sanki ruhları efsunlaması gibi değerlendirilir. Aslında Şamanı coşturan, ritmik şiirler söyleten ruhlardır. Şaman ruhların ağzı ile konuşan, söyleyen icracıdır. Buna göre de Yakutlar Şamanın okumasına **kuturar**, yani "ruhlar tarafından söyletilen" derler. Hatta Şamanlar, davullarının içine topladıkları ruhlarla sohbet de ederler.

[14] Smolyak A. V., *Şaman: Liçnost, Funktsi, Mirovozzrenie (narodı Nijnego Amura)*, Moskova, 1991, s. 34

Resim 2. Friedrich Ratzel'in halk bilimi kitabından bir Moğol Şaman tasviri.
Şamanın elbisesinde aşağıya sarkan kordonlar, tüyler ve tokmakta bulunan "çıngırak". (Hoppal'ın Kitabından)

Ruhlarla iletişim şarkı ile, dansla, müzikle daha da kolaylaşmış olur. Bu durumda M. Harner'in de yazdığı gibi[15] Şamanın, iki karakteristik özelliği ortaya çıkmış olur:

1- Şamanın ruhlarla münasebeti.

2- Gizli olan bir realite ile ilişki. Bu sıradan insanlara kapalı olan bir realite ile ilişkidir.

Şaman mitolojisinde evrenin üçlü bölünmesi ve ruhların hiyerarşik düzeyi, bu sistemin Gök Tanrı dininden çıktığını ispatlar. Aslında Şamanlık, Gök Tanrı dininin pratik tarafıdır, denilebilir. Şamanlar da bilindiği gibi Gök Tanrı kültünün icracısı olmayıp, Gök Tanrıya sunulan kurban merasimlerinde de bulunmazlar. Kadın ve çocukların bu kutsal merasime girmeleri yasaklandığı gibi Şamanların da bu merasime iştiraki yasaklanmıştır. Şamanlıkla Gök Tanrı dini ilişkisi özel bir araştırma konusu olup maalesef bugüne kadar bilim adamlarının dikkatini çekmemiştir.

Diğer dinî sistemlerde olduğu gibi, Şamanlıkta da iç (ezoterik) ve dış (halk için) tarafları görmek mümkündür. Bin yıllar boyunca Şamanlığın felsefî temelleri ve ritüel pratiği usta Şaman tarafından adaya sözlü bir biçimde öğre-

[15] Harner M., *The Way of The Shaman*, New-York, 1982, s. 25.

Resim 3. Merasim zamanı davulunun içine topladığı ruhlarla konuşan Abakan Tatar Şamanı

tilmiştir. Ayrıca Şamanların rüyalar ve ruhî hâller aracılığı ile bu sanatın gizli sırlarını benimsedikleri de bilinmektedir. Bunun başlıca sebebi, mürekkep Şaman gerçeklerinin (bu gerçeklik Şamanlığın çok tabakalı olmasıyla karakterize edilir) rasyonel izaha uymamasıdır. Gizli bilginin mevcutluğu onunla bağdaşır ki Şaman seyahatleri her zaman korkulu ve gözlenilmez olmuştur. Bu nedenle bu tür seyahatler her zaman büyük manevî güç, fizikî sağlık ve ahlakî temizlik talep etmiştir.[16]

Bu bölümü özetlemek gerekirse, Şamanın sıra dışı bir varlık olduğunu da söylemek lazımdır. Şaman, yaptıklarına inanan, öteki dünya varlıklarına gerçekçi bir düzen ve görüntü veren Şamanlık sisteminin temsilcisidir. Toplum,

[16] Bkz. Anjiganova L. V., "Sakralnıe Osnovaniya Etniçeskoy Kulturı Hakasov", www. gov. khakassia. ru/hist/index9. htm.

bu gerçekliği böyle veya başka bir şekilde algılamakla Şamanlık olgusuna katkıda bulunur. İşte tedavinin, kerametlerin gerçek gözüyle görülmesi de toplumla Şaman arasında gerçeğe dayalı bir ilişkinin, iletişimin mevcut olmasıyla izah edilir. O hâlde insanlarla ruhlar arasındaki ilişki bağlamında Şamanın işlevi şöyle görüntüleşir:

Şaman → alıcı → taşıyıcı→ uygulayıcı
↑ ↑ ↑
ruhlar→insanlar→toplum

1. 2. Geçit Ritleri Bağlamında Şaman Fenomenolojisi

Rit, kaybolmakta olan kozmik bilgiyi simge ve sembol aracılığıyla topluma hatırlatma vasıtasıdır. Diğer taraftan ritler, toplumun davranış kurallarını programlaştıran özel bir kurum niteliğindedir. Genel olarak iki tür rit mevcuttur: 1) çiftçilik ve ziraat ritleri, 2) geçit veya takvim ritleri. Bu ritlerin bir dizi âyin ve bayramlarla gerçekleştiğini görürüz: kurban, takvim bayramları, festivaller vs.

Geçit ritleri genel anlamıyla:

a) Kişinin bulunduğu statüyü ortadan kaldırır,

b) Bulunduğu statüyü değiştirir.[17]

Bu formülün daha da genişletilmiş şekline E. Novik'de rast geliriz.[18] E. Novik'e göre fert, geçit ritinde ikili bir duruma düşür:

1- Ferdin yeni bir duruma getirilmesi, yani onun yeni bir statü alması.

2- Ferdin belli bir gruba dahil olması, yani yeni değer kazanması.

Geçit ritleri, üç blokta toplanan kavramlar dizisi oluşturmaktadır. Bunlardan birincisi kenarlaştırma, ikincisi geçici ölüm, sonuncusu da transformasyon veya yeniden doğuştur. Geçit ritlerinde önceden belirlenmiş kozmik yaratılış miti, gösteri, oyun ve tiyatro şekline bürünür, toplum, yüce Tanrının varlığını ve yaratma gücünü bedîî bir şekilde yaşamış olur. Bu aynı zamanda kutsal ve gizli olan bilginin yeni kuşaklara aktarılması anlamını da taşır.

Geçit ritlerinin amacı, adayı bir önceki toplumsal statüsündeki kurallar ve davranışlar sisteminden tümüyle kurtarmak suretiyle yeni bir yaşama hazırlamaktır. Şamanın yeni bir statü kazanması ile ilgili geçit ritlerinde aday, pasif bir durum göstermektedir. Nitekim adayın istek ve arzusu, kişisel çabaları

[17] Bkz. Terner B., *Simvol i Ritual,* Moskova, 1983, s. 232.

[18] Novik E. S., *Obryad i Flklor v Sibirskom Şamanizme*, Moskova, 1984, s. 163.

hiçe indirgenir, bütün süreç onun ettirgen değil, edilgen olduğunu kanıtlamış olur. Yeni bir statüye geçit, zorla yapılırmış gibi bir izlenim sergiler. Yapılan bütün işlevler adayın, pasif olmakla beraber biraz da işkencelere ve çilelere zorlanması yoluyla aşağılanması anlamını çağrıştırır.

Şamanların kurban sunma riti, mevcut zıtlığı çözmek için yapılan kozmik değerli (ilk yaratma ve oluşum miti) olgudur. Bu nedenle özel yerde ve özel kişilerle yapılır.

Geçit ritleri bağlamında Şaman ritüelleri üç merhaleden geçer:

0. Merhale Şamanın seçilmesi veya Şaman literatüründe adlandırıldığı gibi çağrı ile ilgili ritleri kapsamaktadır.

1. Merhale adayın eğitimi ile bağlantılı yaşlı ve tecrübeli Şaman tarafından yapılan ritler olarak bilinmektedir.

2. Merhale Şaman giysisinin yapılması ve davulun canlandırılmasıyla ilgili ritlerdir.

Şaman statüsüne geçit ritleri, bütün yönleri ile erginlenme ritine benzerlik göstermektedir. En yaygın olan inisiyasyon veya erginlik dönemine geçit riti, bütün ilkel topluluklarda görülmektedir. Özellikle hemen hemen bütün toplumlarda görülen yeni yetmeler grubuna alınma ritinde üç aşama sürdürülmektedir:

a- Adayın toplumdan uzaklaştırılması,

b- Bekletilmeyle sınırlanan eğitim, ve

c- Yeni duruma geçiş.

Bu aşamalar genel hatlarıyla hemen hemen Türk Şamanlığının bütün coğrafî bölgelerinde görülmektedir. Bu ise ezoterik öğretilerde bilginin, başka bir deyişle köklü bir değişimin aşamalı olarak, sözlü kültür ve ritüel bağlamında aktarıldığını onaylar.

Yukarıda söylenenleri dikkate almakla Türk Şaman metinlerinin (efsane, memorat, dua-alkış ve bununla beraber folklorik, tarihî ve sanatsal bilgiler) vermiş olduğu bilgi doğrultusunda Şaman statüsüne geçiş ritinin aşağıdaki merhaleleri kapsadığını tespit etmek mümkündür:

- çağrı
- hastalık
- toplumdan kenarlaştırma
- fiziksel sınav
- zihinsel açılma
- eğitim
- yeni varlığa transformasyon
- topluma dönüş

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAMANLIK GÖREVİNDE ÇAĞRI KODU

TÜRK ŞAMANLIĞININ en belirgin özelliği Şamanlık görevine çağrılma olarak betimlenen koddur. Çağrı, bütün işlevsel tarafları ile Şamanlığın ana öğesi olup bazı evrensel yönleri ile millî özellik de sergilemektedir. Nitekim bu bağlamda Türk Şamanlığının, komşuları olan Buryat, Moğol, Tunguz vb. Şamanlık sistemleri ile mukayesesi evrensel kodlarla millî kodları belirlemeğe olanak tanır.

Etnografik literatüre dayanarak Türklerde Şaman olma sürecinin başında yer alan göreve çağrılma olgusunu, genel hatlarıyla şu şekilde karakterize edebiliriz:

1- Şamanlık sanatı, tıpkı asilzadelikte olduğu gibi soyla geçer: babadan oğula, kıza veya toruna. Ancak bu geçiş, mekanik bir geçiş olmayıp çağrı aracılığı ile gerçekleştirilir. Bu bağlamda soyla geçişin çağrı ortamında gerçekleşmesi demircilik kültünü hatırlatır.

2- Şaman olabilmek için Şamanın terbiye (buna eğitim de denilebilir.) aldığı soy ağacı (Şaman ağacı) vardır.

3- Ecdat Şamanların, yeraltı ruhlarının Şamanlık yolunu devam ettirebilmek için aday seçmeleri gerekir. Buna adayı çağırma şekli olan "Şaman hastalığı" denilmektedir.

4- Hastalık sürecinde adayın günahlardan kaçınması ve adaya hizmet edenlerin temiz olması gerekir. Bu aşamada günahları önleyecek bir çok yasaklar vardır.

5- Adayın, uzak bir yere – ormana, yeraltı dünyasına, dağ başına, bilinmeyen bir yere götürülerek başının kesilmesi, bedeninin parçalanması, etinin hastalık türeten ruhlar tarafından yenilmesi, bedeninin yeniden oluşturulması ve Şamanlık görevi için diriltilmesi ki buna "ölüp dirilme" denilmektedir.

6- Şaman sanatının yaşlı bir Şaman tarafından adaya öğretilmesi merhalesi– **upuyuu** süreci.

Bu sıralanan merhalelerden en önemlisi Şamanlığa seçilmenin çağrı şeklinde gerçekleşmesi ve çağrının da bir vergi olarak telakki edilmesi düşüncesidir.[1] Ancak etnografik verilerin teyit ve tespiti, Şamanlık vergisinin sanki bağımsız bir olgu gibi mevcut olduğunu ve Şamanın sadece bu verginin geçici taşıyıcısı ve uygulayıcısı bulunduğunu göstermektedir.

Şamanlığın temel prensibi olan çağrı, Teleütlerde **tös pasyat** (ruh basar), Altaylarda **tös basıp-yat**, Şorlarda **parıp-çat**, Kumandinlerde **tös pasçıt** olarak adlandırılır. Kısacası, sürecin adından da görüldüğü gibi çağrıda esas yeri ebedî, ezelî olan töz/tösler tutar veya bu olgunun başında töz/tös kavramı durmaktadır.

Çağrı kodu, seçilmiş anlamına gelir.[2] Kuzey Sibirya halklarından Çukçilerde çağrı veya Şamanlığa hazırlık merhalesini adayın, Şaman güçlerini topladığı dönem olarak adlandırırlar. Ancak Çukçi Şamanları da komşuları Yakut Şamanları gibi vergiyi rüya aracılığıyla almış olurlar. Çağrı azap, ağrı ve zorla kabul ettirme gibi açık bir karakter arz eder. Ecdat Şaman veya yeraltı ruhları tarafından gönderilen çağrıyı geri çevirmek imkânsızdır. Şamanlıkta bu bir kader ve alın yazısı olarak değerlendirilir. O bakımdan çağrıyı kabul etmeme veya geri çevirme deli olmaya, sakat kalmaya ve ölmeye eşittir. Kısacası çağrı, adayın fiziksel ve ruhî sınavıdır ve seçilmiş aday, çağrıyı kabullenmek zorundadır.

Şunu da özellikle kaydetmekte yarar vardır ki, çağrı, rast gele yapılmaz. Şamanlık görevine çağrılan insanda doğuştan bu sanatın yetenekleri gizlidir. Mesela Şaman görevine çağrılan insanın diğerlerinden farklı beden özelliğine sahip olması dikkat çeker. Bu tip insanlarda sıradan adamlarda rastlayamadığımız iki bedensel farklılık göze çarpar:

1- Vücuttaki özel bir delik ki buna **oybon** denilir.

2- Karında olan özel bir yer ki buna **kieli** denilir.

A. Popov'un tespitlerine göre üzeri deriyle örtülmüş bir tür delik olan oybon, Şamanın bıçak, hançer, kılıç gibi keskin âletleri sapladığı, ancak kendine zarar vermediği yeteneğini sergilemek için kullandığı özel bir beden uzvudur. Böyle bir deliğin olması Şamanın düzenbaz olmadığını, gerçekten de bedenine keskin âletleri saplayabilmek becerisinin bulunduğunu haber verir. Oybonun sayısı birden fazla olabilir ve bedenin değişik bölgelerinde, özellikle karında bulunur.

---

[1] Çağrı konusunda aşağıdaki literatüre bkz. Dırenkova N. P. "Poluçenie Şamanskogo Dara po Voozreniyam Turetskih Plemyon", *Sbornik Muzeya Antropologi i Etnografi*, T. 9, 1930; Popov A. A., "Poluçenie "Şamanskogo Dara" u Vilyuyskih Yakutov", *Trudı İnstituta Etnografi AN SSSR*, T. 2, 1947; Basilov V. N. *İzbranniki Duhov*, Moskova, 1984.

[2] Bkz. Verbitskiy V., *Altaytsı*, Tomsk, 1870, s. 62-63; Dırenkova N. P., "Materialı po Şamanstvu u Teleutov", T. 10, Moskova-Leningrad, 1949, s. 109; Satlaev F. A., Kumandintsı. İstoriko-Etnografiçeskiy Oçerk XIX – pervoy Çetverti XX v., Gorno-Altaysk, 1974, s. 155.

DİZİN

abaası 35, 50, 82, 128-129, 158, 224, 254
abaası oyuna 128-129
Abakan Türkleri 262
aday 29, 31-32, 36-37, 40, 42-43, 45, 47-56, 58, 64, 66, 70, 76, 78-79, 82-86, 90-91, 97, 104, 142, 151, 173, 188, 193
Afrika 12, 22, 55, 271
ağaç 79, 81, 86-88, 137, 152, 181, 190, 196, 198, 202, 225, 228-229, 237, 261-263, 265
ağaç ana 86-87, 237
aile Şamanları 133
ak Şaman 128, 131, 133, 175, 190
aktif Şamanlık 74-75
albastı 50
albıs 50-53
albıslar 51-52
Alevî-Bektaşi 211
alkış-dua 162
Altay Şamanları 63, 84, 148, 172-173, 204, 222, 224
Altay-Sayan 19, 24-25, 35, 53, 55, 58, 65, 67, 78, 95, 111-112, 120, 125, 128-129, 133, 143, 147-148, 152, 155, 160, 168, 188, 190-191, 195, 197-198, 203, 211, 214, 218-221, 229, 261
Altay-Sayan Şamanları 78, 195
Altay-Sayan Şamanlığı 120
Amerika 11-12, 22, 25-26, 55, 74, 112, 271, 273-274
Anadolu 19, 44, 75, 157, 163-164, 187, 211, 213, 251-253, 269
anaerkil 100-104, 114, 123, 188
An Arkıl Oyun 150
animizm 22
arangas 265
Arı Darhan 87-88
Arsan Duolay 66, 153
astı 259-260
Asya 22, 35, 39-40, 43-45, 53, 56, 67, 69, 89, 101, 103, 112, 115-117, 142, 151-152, 155, 161, 163, 211, 213-214, 231, 247-249, 251-253, 256, 267-269, 274
Aşina 112
ataerkil 62, 67, 77, 104, 123
ateş ana 237
avcılık 60, 114, 117, 122, 151, 273, 275
Avrupa 11-12, 118, 126-127, 266, 268, 273, 277
Avustralya 12, 55, 269, 271, 273
ayıı oyuna 82, 128-129, 131, 175
ayna 35, 83, 166, 183-186, 263
Azerbaycan 45, 48, 147, 183, 212-214, 251-253, 267
bakşı 35, 47, 63, 124, 248, 274
Barabin Tatarları 262
başlık 149, 166-167, 169, 171, 175-176, 178, 180-181, 183
baydara 226
Baykal Gölü 61, 117
bedel kurbanı 57
Bektaşiye 54, 211
Beltir 124
biseksüel 99-100, 102, 104
Budizm 19, 111, 118, 126, 128, 148, 267-269, 271
budun bilimciler 13
Buryat 25, 31, 55, 60-61, 80, 84, 122, 150, 160, 162, 175, 180-182, 197, 229
Buryat Şamanları 60, 175, 180-181, 197
Buryat Şamanlığı 80
Buyurgestey-Udagan 94
büyü 11-12, 61, 135, 213, 258, 269, 275
büyücü 12, 61, 123, 125-126, 142, 162
Büyük Okyanus 269
Cengiz Han 62, 110
Cılga Han 86
cinsî ilişki 35, 49-51
cinsiyet değiştirme 8, 99-100, 104

Ç. Velihanov 151
Çelkan Şamanları 195
Çin 62, 111, 116, 118-120, 125-126, 183, 254, 267-268
çobanlık 60
Çukçi 32, 112, 134
davul 14-15, 42, 54, 72-73, 81, 83, 114, 116, 121, 134, 148-149, 154, 159, 163-167, 170, 173-174, 183, 185-191, 193, 202-206, 210, 215, 217, 226, 251-252, 256, 260, 263
demirci 53, 58-67, 80, 97, 123, 135
dış dünya 41, 233-234
dua 12, 30, 39, 47, 55, 61, 79, 83, 89, 113, 132, 146, 162-165, 186, 202, 225-228, 246, 248, 250-251
dua-alkış 30, 83, 162-163, 226
ecdat Şaman 25, 32, 35-36, 42, 81, 84, 141-142
Elley 63
emeget 25, 95-98, 129, 140-142, 162, 214, 218
emeryaçen 38
Endonezya 55
enerji kaynağı 137, 216, 236-237
Ergenekon 61, 64
erginliğe geçiş 49
Erlik 21, 25, 43, 65-66, 100, 115, 147-148, 153-154, 171, 193, 196, 200, 212, 224-226, 231
eski Sovyet 22, 109-110, 130, 168
esrime 13-15, 22-24, 36, 40, 70-73, 78, 82, 85, 90, 109, 113, 123, 126, 134, 162, 183, 186-187, 202, 204, 211, 215-216, 249, 267, 273
etnograf 22, 112, 122, 217
etteni 53
ezoterik bilgiler 20. 164, 166
falbin 35, 41, 56, 125, 274
fetişizm 22
filozoflar 13, 83
Fin 39, 125
G. Potanin 79, 122, 125, 127, 151, 166-167, 181, 220, 266
geçit riti 21, 30
geçit ritleri 29-30
giysi 15, 83, 99, 129, 132, 166-169, 171-176, 181, 267
gizli bilgiler 68, 83, 145
gizli dil 69, 82, 145
gizli öğretiler 12
göçyürme 35, 211
gök Şamanları 111
Gök Tanrı 21, 24, 27, 96, 109, 111-112, 124, 144, 154
Göktürk 60, 67, 111-112, 118
Hacı Bektaş 44, 54, 160, 281
Hakas 132, 136, 141, 171, 174, 180, 183, 196, 198, 221, 241, 273
Hakas Şamanları 141, 221
Halhal Şamanları 203
halk bilimciler 217
halk sufizmi 44, 54, 162-163, 177, 252
Harsa Çabın 86
hayvan ana 53, 93-98, 142, 151, 156, 162, 170, 218
Hazar 67
Hıristiyan 19, 67, 110, 119, 155, 268-269
Hıristiyanlık 12, 19, 119, 151, 266, 268-269, 274
Hindistan 116, 119, 127, 238, 266, 268
Horasan 119-120, 267
Hun 60
Hz. Davud 67
Hz. Fatima 152
ısıah 21, 63, 221, 224
Iyık Mas 33, 85
icra ortamı 12, 15
iç dünya 43
ilk teşhis 240, 243
inisiyasyon 30, 45, 47-48, 57, 75, 161, 275
insan bilimciler 13
İran 111, 267-268
İskandinav 39
İskitler 268
İslam 19, 35, 43, 67, 103, 112, 114, 118, 120, 151, 205, 215, 249, 268-269, 271, 275, 277

İye Kıul 87, 97, 141-142, 161, 218
İye-Kıul 95-96
Jalbak Temir Darindu 65
Kaçin 124, 187, 199
Kaçin Şamanları 187
kadın demirci 64
kadın Şaman 34, 50, 77, 96, 103-104, 122, 170, 231, 249, 252, 260
Kagır Han 66
kağan 67, 80, 111, 150, 181
kam 124, 126-128, 136, 148, 207, 225, 262, 264
kamlık 14, 20, 35, 37, 40, 42-43, 45, 48, 50, 52, 55, 57, 59, 69-70, 73, 75, 78-79, 81, 83-84, 86, 88-89, 91, 96, 98, 100-101, 103, 113, 115, 122, 127-129, 132-133, 136, 138-143, 146-148, 150, 154, 156, 160-161, 164, 166-167, 169-170, 181-187, 190-191, 193, 204, 206-215, 217-231, 233, 245, 247, 249, 252, 255-256, 259-260, 270, 272
kanlı kurban 223, 227
kara inanç 87, 122, 128, 189
kara Şaman 36, 82, 128-131, 133, 154, 175
Karaçay-Balkar 64
Karagas Şamanları 187
Karahanlı 61
Karakalpak Şamanları 101
kayın 149, 176, 190, 193, 198-200, 203, 225, 228
Kazak 56, 151
Kees Kara 65
keleni 140-142
kenarlaştırma 29-30, 44
kereh 222
Kıday Baksı 62-64, 66, 86, 88, 97
kımız 63, 228-229
Kırgızlar 65, 111, 126
Kızılderelilerin Şamanlığı 74
Kidanlar 263
Kobdin Şamanları 168, 176, 195
Korkut Ata 5, 151
koruyucu ruh 54, 98, 141, 143, 195, 227
Koryak 112, 133-134, 187, 209
kostüm 14, 134, 166-169, 173, 183, 185, 205-206
Koybol 124, 212
Kozmik bilgiler 268
kozmik seyahat 23, 83, 143, 169, 185, 207, 227, 229, 247
körmes 35
Kumandin 54, 124, 176, 190-191, 198, 229
Kumandin Şamanları 190-191, 229
kurban 21, 23, 27, 29-30, 40, 56-57, 64, 70-71, 79, 84, 112-113, 124, 128-133, 143-144, 148, 158, 174, 222-229, 232-233, 246, 255, 259, 265, 271
kurbanlık hayvan 225-226
kurban riti 225
kurban sunma 30, 113, 222-224, 229
kuş ana 66
kuş pörük 176-177
kuturar 26, 164
Küerik 124
Lamaizm 111, 267
Lebed 124
Lebed Tatarları 187
Manas Destanı 67
Mancu 127, 175, 183, 187, 268
Mancu Şamanları 183, 187
Maniheizm 19, 111, 269
manyak 128, 167-170, 173, 175, 181, 190
maske 83, 166-167, 176, 181-183, 229-230
Mecusîlik 267
medecin-man 12, 74, 217, 236, 238, 256
memorat 14, 30, 144, 154, 256
menerik 38, 41, 114, 123
meslekî Şamanlar 133
mevsim ritüelleri 21
Mısır 44, 57
Minusink Tatarları 198
mistik koca 50
mistik öğreti 59, 104
Mitolojik Ana 50-51, 95-96, 122
Moğol 19, 25, 27, 31, 38, 61, 65, 77, 84, 110-

111, 122, 125, 132, 162, 175, 186-187, 197, 264
Moğol Şamanları 25, 125, 162, 186
Mu-Atlantis kültürü 115, 116
Musevîlik 19, 111
Nanay Şamanları 101
Nganasan Şamanları 78
Oğuz Kağan Destanı 111
Orhon-Yenisey yazıtları 111
Orta Asya 35, 39-40, 43-45, 53, 56, 67, 69, 89, 101, 103, 112, 142, 151-152, 155, 161, 163, 211, 213-214, 231, 247-249, 251-253, 256, 267-269, 274
Orta Asya Şamanlığı 274
Orta Asya Şamanları 35, 40, 103, 161, 163, 231, 249, 251, 253, 256
Orta Doğu 63, 104
otacı 12, 114
Oyun Maha 55, 58, 85
ölüp dirilme 19, 31, 35, 40, 46-49, 53, 56-57, 63, 157
Ötügen 122, 125
Özbek Şamanları 101
parçalanma 35, 44-45, 50, 53-58, 68-69, 74, 79, 82-83, 105, 155
parçalanıp yenilme 44, 50, 54, 56-57, 76
pasif Şamanlık 74-76
pasif ve aktif Şamanlık 8, 74
peri 35, 53, 211, 213, 248-249
perihan 35, 56, 101, 125, 248, 274
peri oyun 211, 213
post Şamanlık 113, 266, 270-271, 274-275
profan dünya 41, 154
psikologlar 13
pura 222, 226
reenkarnasyon 47, 136, 139
ritüel ölüm 45-48, 53, 58, 67, 82
ritüel parçalanma 35, 45, 53-54, 57-58
ruh 22, 25, 32-33, 43, 46-47, 50, 54-55, 58, 63, 84, 86-88, 91, 95-99, 119-122, 136-143, 148, 150-151, 183, 195, 209-210, 227-228, 234, 246, 254
ruhlar 20, 23, 25-26, 29, 31, 35-37, 40-41, 48-50, 53-55, 57, 59, 61, 63-65, 68-69, 73, 75-78, 80, 83-85, 88-90, 101, 103-104, 113, 128-129, 137, 139-145, 148, 150-152, 164, 167, 171-173, 182-183, 188, 190, 195, 202, 206-208, 213, 219-220, 227, 233, 246-247, 249, 252, 255, 259
Rus 14, 19, 39, 41, 111, 126, 151, 168
Rusya 109, 126
rüzgar ana 237
Sabilik 267
Sagay 124, 172, 179, 193, 204, 212
salt Şamanlık 12
Samoyed Şamanlığı 60
Selkup Şamanları 78
Sibirya 11-12, 19, 22, 24-25, 32, 35, 38, 40, 44-45, 50, 69, 78, 83, 95, 101, 103, 111-112, 116, 120, 123, 125, 132-133, 137, 143-144, 149, 164, 170, 180-183, 187, 196-197, 207, 209, 211-212, 218-219, 238, 248-249, 259-260, 264, 266, 269-270, 273-274
Sibirya Şamanlığı 112, 133, 259
sihir 11-12, 20, 103, 132, 155, 214, 269
sihirbaz 12, 63, 126, 142, 162
sosyo-kültürel 19, 155-157, 167, 176, 207-208, 268, 277
Soyok Şamanları 187
Soyon 124
sırra erme 40, 50-51, 62
su ana 237
Sümeniye 118-120, 127
Şaman 11-15, 17, 19-105, 109-114, 116-117, 121-134, 136-152, 154-191, 193, 195-198, 200-218, 220-221, 223-234, 236, 240, 243-256, 258-267, 269-277
Şaman ağacı 8, 31, 78, 85, 93, 155, 262
Şaman definleri 19, 261
Şaman duaları 164
Şaman dünya görüşü 14, 19, 110, 144, 165, 167, 218, 233
Şaman efsaneleri 14, 42, 49, 68, 86, 89, 97, 129, 154, 227-228, 233, 255, 261, 264

Şaman eğitimi 78-79, 89-90, 272
Şaman folkloru 14, 23, 33, 110, 144
Şaman geleneği 25
Şaman hastalığı 14, 31, 36-43, 47, 64, 67, 69, 77, 123, 129, 272
Şaman kerametleri 9, 155-156
Şaman kozmogonisi 147
Şaman kukçe 110
Şaman memoratları 103, 151
Şaman mitolojisi 9, 144-146, 151-152, 154, 165, 167, 187, 205
Şaman olma 19, 21, 26, 31, 35-37, 41, 46, 49-51, 57, 61-63, 75, 81, 91, 129, 155, 160, 277
Şaman öğretisi 12
Şaman ritüelleri 30
Şaman ruhları 35, 141
Şaman sembolleri 14
Şaman simgeleri 9, 23, 166, 173
Şaman statüsü 13, 21, 45, 50, 69, 82, 99, 277
Şaman teknikleri 145
Şamanın kaldırılması 58, 79-81, 83, 262
Şamanlığın Güney kökenli olması teorisi 114
Şamanlığın Kuzey kökenli olması teorisi 114
Şamanlık 11-14, 19-20, 22-29, 31-34, 36-38, 40-41, 46-47, 52-53, 55, 60, 67-69, 71-79, 82, 84-87, 90, 92-93, 102, 104-105, 109, 111-118, 120-124, 126, 128-129, 133-134, 136, 141-142, 144, 146-148, 150-152, 154, 158, 166-167, 169, 173, 183, 186, 188, 190, 197-198, 206, 226, 229, 233-234, 239, 251-252, 256, 260-261, 266-277
Şamanlık geleneği 261
Şamanlık görevi 25, 31, 36, 41, 53
Şamanlık görevine çağrılma 31, 74
Şamanlık öğesi 14, 25, 104, 166
Şamanlık teknikleri 82
Şamanlık vergisi 40
Şiî 54. 269
Şor 64-65, 121, 124, 189, 191, 194, 202, 214, 262
Şor Şamanları 198
tabip 63, 114, 132, 134-135, 244
Tahtacı 84, 252
Tahtacılar 44, 226
Tanrı 11, 21, 24, 27, 60, 63, 66, 71, 91, 94, 96, 104, 109-113, 119, 124, 144, 146, 148, 150-151, 154, 163-164, 174, 211, 217, 221, 228-229, 254
tarkan 66-67
Tatar Şamanları 249
tayılga 222
tedavi 12-13, 21, 23, 39-41, 50, 59, 62, 66, 73, 76, 86, 89, 113-114, 122, 129, 132, 150, 156, 161, 164, 183-184, 206, 213, 217, 231, 233-234, 236, 239-240, 243-256, 258-260, 267, 271, 273
Telengit 124, 148, 179, 192, 198
Telengit Şamanları 148
Teleüt 53, 124, 147-148, 170, 176, 195, 198, 220-221
Teleüt Şamanları 176, 220-221
Temir Kan 65
teşhis koyma 239-240, 243
Tibet 23, 57, 111, 116, 238
tokmak 9, 14-15, 159, 166, 203-206, 263-264
totemizm 22
transvestizm 102
travestizm 99-104, 267
Tubalar Şamanları 191, 192
Tunguz 31, 55, 125, 128, 149, 162, 180, 182-183, 268
Tunguz Şamanları 128, 162, 180
Tuva 34, 50, 78, 84, 96, 124, 139, 141, 160, 169-170, 176-178, 183, 185-186, 203-205, 209, 212, 221, 227, 230, 234, 238, 243, 256-257, 259-260, 263-264, 270, 272-273
Tuva Şamanları 78, 84, 139, 141, 169, 176, 183, 205, 230, 234, 243
Türk Şamanları 25, 34, 176, 184, 186, 209, 217, 248, 253
Türk Şamanlığı 12-13, 15, 24, 26, 74-75, 78, 92, 109-110, 112, 117-118, 146, 268, 277
Türkmen 101, 120, 156, 251
udagan 46, 94, 103-104, 122, 125, 151, 162

Ulçi Şamanları 132
Ulu Toyon 63, 129, 139, 147, 153, 224
upuyuu 31
Uryanhay 35, 51, 166, 168, 176, 187, 195, 203, 219
Uryanhay Şamanları 168, 219
usuyu 79-82
utkan 103
Uygur 61-62, 111
Uzak Doğu 12, 45, 211, 267
Ülgen 21, 25, 43, 54, 63, 66, 94, 100, 115, 124-125, 141, 147-148, 153-154, 171, 174, 193, 195-196, 199, 222, 224-227, 229
Yakut Şamanlığı 141
Yakut Şamanları 32, 53, 58, 95, 97, 103, 122, 133, 150, 186, 203
yardımcı ruhlar 84, 140-143, 173, 208, 219
yeni statü 48, 58, 67, 189
Yer Ana 51, 95-96, 103, 188, 237
yer-su ruhları 115
Yüryüng Ayıı Toyon 94, 150, 152, 223-225, 228-229
zihinsel açılma 14, 30, 56, 68-69, 71